

УДК 930: [37.018.54'.78] (477.75)

ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В КРИМУ

О.Є.Семиліт

***Анотація.** Стаття присвячена аналізу ступені вивченості проблеми розвитку музичної освіти в Криму. В статті обґрунтовується необхідність подальшого вивчення музичної освіти та виховання в Криму як складової освітнього простору України.*

***Ключові слова:** історіографія, музична освіта, Крим, полікультурний регіон.*

***Аннотация.** Статья посвящена анализу степени изученности проблемы развития музыкального образования в Крыму. В статье обосновывается необходимость дальнейшего изучения музыкального образования и воспитания в Крыму как составной образовательного пространства Украины.*

***Ключевые слова:** историография, образование, Крым, поликультурный регион.*

***Summary.** The article analyzes the degree of knowledge on issues of music education in the Crimea. The article substantiates the need for further study of music education in the Crimea as part of the educational space of Ukraine.*

***Keywords:** historiography, music education, Crimea, multicultural region.*

Постановка проблеми. Музична освіта та виховання в Криму у ХХ столітті має не тільки історико-педагогічне, але й суспільно-політичне значення. Крим – це специфічна складова України, де проживають представники більше ста національностей. Одним із основних напрямків етнонаціональної політики української держави є визнання багатоетнічного характеру суспільства, підтвердження права всіх його членів на збереження та розвиток своєї культурної спадщини. Усвідомлення самобутності народів, також збереження культурно-духовної спадщини всіх етносів, сприятимуть створенню атмосфери толерантності і сприятимуть політичній єдності громадян нашої держави.

Аналіз досліджень і публікацій. У 1990-ті роки та на початку ХХІ століття вийшла ціла низка дисертацій, присвячених проблемам розвитку музичної освіти та мистецтва в різних регіонах України. Вони підтверджують особливий інтерес до вивчення регіональних особливостей формування як музичної освіти, так і музично-педагогічної думки на теренах України у різні проміжки часу. На увагу заслуговують наступні роботи з окресленої проблематики: Т.Грищенко «Становлення і розвиток музично-естетичного виховання в гімназіях України (XIX ст. – початок ХХ ст.)» (1998); І.Фрайта «Проблеми музичного виховання школярів у діяльності західноукраїнських композиторів (друга половина XIX – початок ХХ сторіччя)» (1998); Л.Проців «Розвиток музично-педагогічної думки в Галичині (кінець XIX – перша половина ХХ століття)» (1999); А.Омельченко «Музично-естетичне виховання в українській педагогіці кінця XVI-XVIII століть» (2001); Н.Бовсунівської «Розвиток шкільної музичної освіти на Волині (кінець XIX – початок ХХ ст.)» (2004); О.Поясик «Музична освіта та виховання учнів і молоді Галичини (20-30-ті рр. ХХ ст.)» (2005); А.Желан «Становлення та розвиток музичної освіти в Херсонській губернії (кінець XIX – початок ХХ століття)» (2008). Ґрунтовним дослідженням, в якому охоплено всі регіони України, є праця сучасного дослідника музичної культури

й освіти О.Михайличенка «Музично-естетичне виховання дітей та молоді в Україні (друга половина XIX – початок XX ст.)». У монографії автор систематизував й охарактеризував явища, основні складові та чинники розвитку української музичної культури й освіти в усіх регіонах країни. Проте в сучасній педагогічній науці немає узагальнюючої праці, в якій би музична освіта в Криму розглядалась як складова освітнього простору України.

Метою даної статті є аналіз стану дослідженості проблеми розвитку музичної освіти в Криму.

Виклад основного матеріалу дослідження. Історію наукового вивчення кримського регіону відкривають дослідження географічного та краєзнавчого характеру XVIII-XIX століть. Вже в цих перших дослідженнях краю підкреслюється своєрідність пам'яток матеріальної культури, місцевого побуту, культури та традицій його населення. (В.Зуєв, П.Палас, П.Кеппен, Н.Мурзакевич, М.Сементовський, Ф.Федоров). Наприкінці XIX століття кримською історіографією було накопичено чимало фактів етнографічного характеру, що дають уявлення про національні традиції кримських татар, вірмен, греків, євреїв та інших етносів Криму (І.Александров, О.Бертъ-Делагар, М.Довгар-Запольський, О.Маркевич, Е.Наширванов).

З 1891 року науково-історичні нариси про Кримський півострів, етнічні процеси на його теренах, історичні події публікуються в журналі «Известия учёной архивной комиссии».

У XX столітті здійснено перші спроби цілісного відтворення культурно-історичних процесів в Криму (В.Дюлічев, К.Когонашвілі, В.Потехін та Д.Потехін).

Окремі аспекти розвитку музичної освіти в Криму висвітлено в працях дослідників краю. Вагомим дослідженням української музичної культури в Криму є праці О. Нирка, зокрема його монографія «Кобзарство Криму та Кубані». Автор, опираючись на історичний матеріал, аналізує кобзарський рух в Криму та Кубані. Серед праць О. Нирка, заслуговує уваги історичний нарис «Ялтинська українська трупа». Опіраючись на факти, документальні джерела, спогади учасників театру, дослідник простежує історію і діяльність ялтинського музично-драматичного професійного театру, створеного 1922 року П.Делявським. Театр мав постійне приміщення у Народному домі (нині кінотеатр «Спартак»), режисерів, відповідний склад акторів, змішаний хор, танцювальну групу, малий симфонічний оркестр. Оркестром театру керував талановитий диригент, бандурист, режисер, драматичний і оперний актор, педагог – А.Цемко. У складі оркестру були переважно музиканти-професіонали. Оркестр супроводжував вистави трупи, давав самостійні концерти в Ялті, в Криму, та за його межами. Театральні традиції на кримських теренах слід пов'язувати з неодноразовими тривалими гастролями наприкінці XIX – на початку XX століть митців відомого українського театру корифеїв. Творчість М.Кропивницького та театральне мистецтво Криму досліджує П.Киричок. Автор відзначає, що «Реалістичне мистецтво театру Кропивницького здобуло в Криму таку славу й популярність, що вже в 90-х роках XIX ст. його почали наслідувати щирі прихильники українського слова. У багатьох кримських містах і навіть у військових частинах організовуються аматорські гуртки, які успішно виставляють твори українських письменників» [2, 18]. Активізація аматорського руху в Криму стимулювала заснування в Сімферополі українського театального клубу.

Після передачі Криму до складу України 1954 року розвиток української культури, музичної зокрема, поживляється, набуває нового змісту та значення. 1955 року в Сімферополі розпочинає роботу український музичний театр, репертуар якого становлять п'єси українських авторів, у складі трупи – солісти, вокалісти, артисти хору, балету, малий симфонічний оркестр. Історію та творче життя Кримського українського музичного театру вивчає В.Загурський.

У 20-ті роки XX століття з'являється низка фольклористичних праць, присвячених кримськотатарській музиці. Серед них публікація С.Єфетова та В.Філоненка «Пісні кримських татар». В цій статті публікуються і коментуються матеріали рукопису із зібрання Таврійської вченої архівної комісії «Сборник ногайско-татарских песен крымских мусульман, собранных во всей местности Крыма А.Мурасовим в 1903-1910 годах» [1, 69-84].

Значний внесок у популяризацію кримськотатарської музики у 20-30 роки XX століття зробив польський етнограф А.Кончевський. У своїй статті «Пісні і музика Криму» дослідник аналізує жанрове розмаїття кримськотатарських пісень, музичні інструменти, також простежує впливи на мелодику татарських пісень генуезьської, арабської, турецької та української музичної культури. Крім кримськотатарської музики, А.Кончевський вивчає музику інших корінних етносів Криму: караїмів, кримчаків та циган. Видає збірку «Пісні Крыма», в яку увійшло 25 пісень з нотами і текстом на татарській та російській мовах, 14 з яких записані на південному березі Криму, а 11 – в степних районах [3].

Вагомий внесок у вивчення кримськотатарського фольклору зробив Я.Шерфединов. У 1925 р. в Криму побачила світ перша збірка народних та танцювальних мелодій, записаних і оброблених

Я.Шерфединовим. Друга його збірка «Песни и танцы крымских татар» має величезну цінність, адже стала першою фольклорною збіркою кримських татар, в яких всі пісні представлені в оригінальному вигляді, без обробок та гармонізації [4]. В передмові характеризує особливості степових та південнобережних пісень, також значним внеском став опис та запис весільного обряду степного Феодосійського, Керченського, Джанкойського та Євпаторійського (Кезлевського) районів. Автор вказує на значну роль пісенного обряду в розвитку кримськотатарської музичної культури. Більш повною та різноманітною стала збірка 1935 року, в яку увійшли 350 творів різних жанрів: епічні, історичні пісні-роздуми про життя; колискові пісні, дитячий фольклор, ліричні пісні, танцювальні наспіви, народна інструментальна музика та сучасні народні пісні.

1928 року в Москві та 1931 року у Сімферополі публікує збірки кримськотатарських пісень талановитий композитор А.Рефатов. Вступну статтю автор присвячує окресленню особливостей кримськотатарської народної музики, звертає увагу на ладове багатство та особливості темпоритмічної організації текстів [5].

2001 року побачила світ збірка фольклориста і композитора Ф.Алієва «Антология крымской народной музыки». Цей збірник містить майже тисячу народних пісень та інструментальних мелодій корінних народів Криму – кримців (кримських татар), кримських караїмів, кримчаків та інших споріднених музичних культур. У вступній статті автор дає характеристику жанрам вокальної та інструментальної кримськотатарської музики, а також описує народні кримськотатарські інструменти.

Основні тенденції розвитку музично-педагогічної культури кримськотатарського народу в кінці XIX – початку XX століття досліджує З.Алієва. Висвітлює прогресивні тенденції: збереження національних музичних традицій, вплив європейської та російської музичної культури, а також формування сучасної кримськотатарської музичної культури.

Додатковим джерелом інформації з проблеми викладання предмету «Співи» в школі є статті учителів навчальних закладів краю, що були опубліковані на сторінках педагогічної преси. В них знайшли своє відображення особливості музичного виховання дітей у кримськотатарській школі, висвітлюються методи збереження традицій кримськотатарського народу на уроках музики. Особливості музичного виховання дітей у кримськотатарській школі досліджує Е.Ізмаїлова. Авторка зауважує доцільність використання кримськотатарського музичного фольклору на уроках музики, а також використання дидактичних засобів, форм і методів, зорієнтованих на широке використання народних звичаїв, обрядів та свят, які мають значний виховний потенціал. Розробляються програми (З.Алієва, Е.Ізмаїлова, С.Мамбетов) та підручник з музики для кримськотатарської початкової школи (З.Алієва, С.Мамбетов).

1999 року вийшов підручник «Музика» для 1-3 класів за редакцією Л.Ізмаїлової для кримських шкіл. Підручник підготовлений з врахуванням регіональних особливостей. У розділі «Оркестр народних інструментів» діти можуть ознайомитись з українськими, російськими та кримськотатарськими народними інструментами. У хоровому репертуарі підручника представлена музика кримських композиторів, а також пісні народів Криму.

Російську музичну культуру в Криму до 1917 року досліджує І.Бобовникова. Аналізує кримський період життя видатних російських композиторів О.Серова, М.Мусоргського, С.Рахманінова, В.Каліннікова, А.Караманова та їх роль у розвитку музичної культури та освіти в Криму. Методологічні аспекти вивчення діалектики національного в музичній культурі аналізує С.Федоров. Він звертає увагу на актуальність вивчення фольклорної спадщини кожної нації та використання її на професійній основі, а також відзначає відсутність єдиної системи методів вивчення національної музики та проблеми періодизації в історії розвитку національної музичної культури.

Для встановлення цілісної картини музичної культури на кримських теренах доцільним є вивчення музичного мистецтва малих етносів. На сьогодні не має ґрунтовної праці, яка б охопила музичну культуру представників всіх національностей та етносів, які проживають на півострові. Окремі факти та спостереження з'являються в періодичних виданнях, пресі, на офіційних сайтах національних спілок Криму, енциклопедичних довідниках. Так в п'ятому томі «Караїмської народної енциклопедії», виданої в Санкт-Петербурзі 2006 року (редакція М.Казаса, Р.Айваза) знаходимо цінні відомості про караїмську народну музику, видатних діячів музичної культури та педагогів-музикантів.

Діяльність видатних діячів мистецтва та суспільно-культурний розвиток вірмен у Криму аналізує Ш.Манучарян. Значний вклад у розвиток музичної культури в Криму зробили вірменські композитори Х.Кара-Мурза, О.Спендіаров (справжнє прізвище Спендіарян), А.Кахцацяна, а також відомий скрипач та музикознавець О.Налбандян.

А.Макаренко аналізує особливості музичного побуту сільських поселень німців Причорномор'я (XIX – 30 рр. XX ст.).

1995 року друкує свою працю збирач фольклору кримських болгар А. Шапошников «Песни болгар Коктебеля и Дяутеля».

Вищезазначені студії містять цінні факти про розвиток музичної культури, видатних діячів та педагогів, які представляють малі етноси Криму. Цей інформаційний багаж потребує ґрунтовного дослідження, зокрема, за-для виявлення впливу мистецтва різних національностей півострова на формування кримської музичної культури. Аналіз та систематизація отриманих даних дозволить поглибити вивчення досвіду видатних педагогів-музикантів з метою його подальшого використання в педагогічній практиці.

Висновки. Розглянуті нами видання й праці науковців минулого і сьогодення засвідчують певний інтерес учених до проблеми становлення і розвитку музичної освіти в Україні загалом та в Криму зокрема, проте в історико-педагогічній науці немає узагальнюючої праці, в якій би музична освіта та виховання в Криму розглядалася як складова освітнього простору України. Спорадичний характер досліджень та необхідність глибшого узагальнення актуалізує подальше вивчення музичної освіти в Криму.

Література

1. Ефетов С. Б. Песни крымских татар/ С. Б. Ефетов, В. И. Филоненко// Известия таврического общества истории, археологии и этнографии. – Т. 1 (58). – Симферополь, 1927. – с.69 – 84.
2. Киричок П. М.Л.Кропивницький і театральне мистецтво Криму. / П. Киричок – Симферополь: Симферопольський державний університет, 1990. – 76 с.
3. Кончевский А.К. Песни Крыма [Текст]/ Собраны и записаны А.К. Кончевским. – Москва: Гос. и-во.; Муз. сектор, 1929. – 50 с.
4. Шерфединов Я. Песни и танцы крымских татар / Ягъя Шерфединов. – Симферополь : Крымское гос. из-во; Москва: Гос. муз. и-во, 1931. – 94с.
5. Refatov H. Qъгъm tatar jъglagъ [Текст]/ H. Refatov. Симферополь : Qъгъm devlet nesrijatъ, 1932. – 52 + 98 b. [У виданні вміщена вступна стаття кримськотатарською та російською мовами: Azizof J. Muqaddime. – Азизов Я. Вступительная статья. – С. 3–12; передмова: Refatov H. Qъгъm tatar halq musikas. – С. 13–20; подаються тексти – с. 21–52; ноти – с. 1–97; на звороті титульної сторінки нотного розділу зазначено: Нотная часть сборника исполнена в нотопечатне Гиза РСФСР, Москва].